

ІЗ ФОНДІВ ЦНБ

Володимир Павлович Науменко народився 19 липня 1852 р. в Новгороді-Сіверському. Батько його походив з лубенських козаків, закінчив Харківський університет і тридцять років був учителем повітових училищ і директором гімназій.

Навчаючись на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1869–1873), Науменко брав участь у роботі “ведільної школи” на Подолі, прилучився до київської “Старої громади”. З початку століття фактично став її головою.

Здобувши вищу освіту, Науменко вчителював у гімназіях Києва, водночас співробітничав у журналі “Киевская старина”, а в 1893–1907 рр. редагував це видання. Там же опублікував більшість своїх праць, зокрема дослідження “До історії указу про заборону українського письменства” (1907 р.).

Ще на початку 80-х років Науменко заснував Товариство сприяння початковій освіті, а 1897 року його обрали головою київського “Общества грамотности”. За його участю було організовано Народний дім, музей навчальних посібників, ведільні школи, видання й розповсюдження книг, матеріальну підтримку народних учителів.

Під наглядом В.Науменка було впорядковано матеріали “Словаря української мови” (пізніше зредатовані Борисом Грінченком). Перші літери опрацював Володимир Павлович.

1905 року Науменко відкрив у Києві приватну гімназію, яка зажила слави одного з найкращих навчальних закладів міста (там навчалися, зокрема, майбутні академіки М.Алексєєв і М.Рильський). Восени того ж року депутація в складі М.Дмитрієва, В.Науменка, Олени Пчілки та І.Шрага побувала у прем'єр-міністра Росії С.Вітте у справі скасування обмежень українського слова.

1917 року Науменко – заступник куратора (М.Василенка), а згодом – куратор Київської навчальної округи. 17 березня 1917 р. його було обрано заступником голови Центральної Ради, щоправда, на короткий час, до перевиборів президії ЦР. Коли ж у грудні 1917-го було засновано Українську федеративно-демократичну партію (переважно з колишніх членів “Старої громади”), він став одним із чільних її провідників.

З середини липня 1918 р. очолював комісію шкільного управління Міністерства освіти і мистецтва.

Ще в березні 1917 р. Володимир Павлович виступив зі статтею “Націоналізація школи в Україні”, в якій ратував за вивчення української мови в усіх школах – від початкової до вищої, а також за включення до програм українознавчих предметів за рахунок “виїмки із програм історії, літератури та географії того баласту, який цілком без потреби, а лише для задоволення вимог режиму”.

Після краху гетьманщини В.Науменко зосередився на роботі в Українській Академії наук, де йому було доручено досліджувати рукописи невідомих українських письменників XIX ст.

1918 р. вийшла книжка В.Науменка “Як треба викладати історію української культури”. Того ж року він підготував до друку “Руководство для изучения украинского языка в русских школах” (залишилося в рукопису, як і “Элементарный диктант” та інші праці). У 5-му випуску “Збірника історично-філологічного відділу” ВУАН (1924) побачила світ праця В.Науменка “Нові матеріали для історії початків української літератури XIX віку. I – III”.

7 липня 1919 р. В.Науменка було заарештовано ВУЧК. Під час трусу чекісти вилучили листування і частину документів, які збереглися в його судово-слідчій справі за N 312. У ній міститься лише один протокол допиту В.Науменка,

Всеукраїнська (Національна) бібліотека при Українській Академії Наук

Фонд № _____
Опись № 1 _____
Ед. збереження № 12 _____

Договір Комітетовою (структурна частина)

Удостоверити та оаранити листи, свідомості про придбання Всеукраїнської бібліотекою постійних бібліотек

Начато „22“ *февраль* 1919 г.
Окончено „19“ *контль* 1919 г.
На 62 листах

ХРАНИТЬ ПОСТОЯННО

19

М. Н. Б.

ВІСЛОВИЙ КОМІТЕТ
для заснування
національної бібліотеки
Української Держави
в м. Києві

травня 1919 р.

П О С В І Д Ч Е Н Н Я .

Тимчасовий комітет для заснування національної бібліотеки /всеукраїнської бібліотеки України/ при Українській Академії Наук цим посвідчує, що придбана бібліотека, **В. П. НАУМЕНКА**, яка знаходиться в його помешканні в м. Києві по Царьківській вул. буд. № 1. куплена національними бібліотекою і є народною власністю України.

З огляду на зазначені скітет вважається до всіх державних установ і осіб в проханні оказувати всяку можливу охорону зазначеній бібліотеці, як і годьвому культу; йому майму-дока національним бібліотекою та бібліотека не буде перевезена до власного помешкання національної бібліотеки.

Голова комітету,
академік _____

З.о. Секретаря *В. П. Науменко*

з якого видно, що йому було пред'явлено єдине звинувачення – членство в гетьманському уряді. Винним себе він не визнавав.

На засіданні колегії ВУЧК від 8 липня 1919 р., на якому головував М.Ладіс, по справі “гражданина Науменко Володимира Павловича – бывшего министра гетманского” було ухвалено: “Расстрелять. Приговор привести в исполнение в 24 часа”.

Відмітки про виконання вироку нема, але з преси (газета “Більшовик” від 10 липня 1919 р.) відомо, що В.П.Науменка розстріляли в числі інших “контрреволюціонерів”.

9 липня керівники УАН В.Вернадський та А.Кримський звернулися до ВУЧК і народного комісаріату освіти з листами, в яких прохали звільнити заарештованого, але було вже пізно.

В.Короленко занотував до щоденника 20 липня 1919 року: “...Київські “Вісті” раз у раз друкують довгі криваві списки розстріляних без будь-яких дійсних підстав. Усі ці списки забарвлюються для мене і для багатьох благородним ім'ям Вол.Павл.Науменка, який загинув од цього кривавого шаленства”.

Це були перші круті хвилі червоного терору в період чергової радянської окупації України (лютий – серпень 1919 р.).

У день розстрілу Володимира Науменка, 8 липня 1919 р., вийшов друком перший номер журналу “Книжний вістник” з його статтею про бібліотеку “Старої громади”.

Перу цього філолога широких наукових досягів і культуролога, діяльного розбудовника українського національного відродження належать, зокрема, праці “Слово о полку Игореве” как памятник дружинной поэзии”, “Хронографы южнорусских редакций”, “Происхождение “Думы о С.Кишке””, “Гр.Хв. Квітка–Освоє” явєнко і його думки про українську мову в письменстві”, “Обзор фонетических особенностей малорусского языка”, статті про І.Котляревського, Л.Глібова, М.Костомарова та інших.

І.О.Ільєнко

Ярослав Дашкевич

НАРАДА НЕЗДІЙСНЕНИХ МРІЙ

Нещодавно Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника видала брошуру “На шляху до створення репертуару української книжки” (Львів, 1991 р.), що викликала великий інтерес серед фахівців. Враховуючи малий тираж видання, редакція визнала за доцільне надрукувати в журналі вступне слово визначного сучасного вченого, кандидата історичних наук Я.Р.Дашкевича до протоколу наради бібліографів у Києві 1945 р. і доповідь на ній Ю.О.Меженка.

Нарада “за довгим столом” (бо саме таким був стіл, за яким сиділи учасники розмови 21–22 грудня 1945 р. в кабінеті директора Бібліотеки Академії наук УРСР в Києві) належала до тих серйозних наукових зустрічей, що могли стати зворотним пунктом в історії української бібліографії нового часу. Народа могла, але не стала зворотним пунктом.

Присвячена складанню “Бібліографії української книги 1798–1914 рр.” (таким нейтральним визначенням прикрили широковживану у 20–х – на початку 30–х рр. назву “Репертуар української книжки” – репертуар бо викляли як націоналістичний і навіть сам термін зник з бібліотечно–бібліографічної мови), нарада накреслила цілком реальні й конкретні шляхи реалізації амбітного, але надзвичайно актуального досі плану складання наукового опису усіх книжок, виданих українською мовою за 117 років доби т. зв. Другого українського відродження. Здавалося, справа “Репертуару української книжки” (тепер ми вже не боїмося таких слів) опинилася в добрих руках: енергійного і вольового організатора, людини великої особистої культури – Ю.Меженка. Книгознавець європейської міри, в минулому директор ліквідованого за “ізм” Українського науково–дослідного інституту

книгознавства в Києві, редактор дуже престижного для української культури журналу “Бібліологічні вісті” [1], Ю.Меженко, який чудом спасся від сталінської м’ясорубки, недавно був повернувся до Києва з лєнінградської еміграції, щоб “поставити на ноги” Бібліотеку АН УРСР.

Важливість, необхідність складення “Репертуару української книжки” – не просто з бібліографічної, але з культурологічної, українознавчої точки зору, захищати не треба. Майже всі більші нації світу мають у своєму розпорядженні бібліографічні підсумки книжкової культури власного народу. Українська нація такого підсумку не має, не з її, зрештою, вини. Про тернистий шлях репертуару я писав не так давно [2] і не хочу повторювати викладені докладно причини, чому репертуар намагалися створювати і чому до його створення не допустили.

В момент проведення наради 21–22 грудня у напівзруйнованому Києві справа репертуару виглядала цілком здійснюмою. Результатом наради стала інтенсивна праця над виготовленням робочої картотеки бібліографії у Києві та у Львові (варто згадати львівських бібліографів 1945 – 1948 рр., що дуже ретельно працювали над картотекою, – К.Малицьку, зрештою, відомого